

לנוסחה של מגילת ישעיהו

אלישע קימרון

מגילת ישעיהו פורסמה לראשונה בשנת 1950, זמן קצר יחסית מיום גילויה.¹ מתוך התחשבות בהתעניינות המרובה שעוררה תגלית המגילות, הזדרז המהדיר, מ' בורוז, לפרסם את המגילה ולא חשש לטעויות העלולות לנבוע מן החפזון. ואמנם במהדורה נפלו טעויות רבות, כפי שהכירו מיד חוקרים שעסקו במגילה, כגון ילון,² קוטשר,³ לוינגר,⁴ ומרטין.⁵ מהדיר המגילה השתדל לתקן את ליקויי המהדורה על-פי ההצעות שבספרות המחקר, ובהדפסה השנייה של מגילת ישעיהו כבר תוקנו הרבה מן השיבושים של המהדורה הראשונה.

1 M. Burrows, *The Dead Sea Scrolls of St. Mark's Monastery* (New Haven 1950) הפרסום מכיל מבוא, תעתיק ותצלומים.

2 ח' ילון, קרית ספר כז (תשי"א) 172-163.

3 י' קוטשר, הלשון והרקע הלשוני של מגילת ישעיהו השלמה ממגילות ים-המלח, ירושלים תשי"ט [להלן: קוטשר, מגי"ש].

4 M. Martin, *The Scribal Character of the Dead Sea Scrolls* (1954), pp. 80-87; VT 4, מחקרים במגילות הגנוזות, בעריכת י' ידין וח' רבין (ירושלים תשכ"א) 141-144.

5 M. Martin, *The Scribal Character of the Dead Sea Scrolls* II (Louvain 1958).

אבל שיבוש - כיון שהוא נכנס כבר קשר לעוקרו. וכך קרה ששיבושים רבים נשתקעו בספרי המחקר והביאו למסקנות מוטעות בכמה ענייני נוסח ולשון.⁶ הצעות תיקוני קריאה הפזורות בספרות המחקר יש בהן לכל היותר כדי לצמצם את ממדי הקלקול, ורק מהדורה חדשה ומדוייקת עשויה לתקן את המצב תיקון של ממש.

נפלה לידי הזכות להכין מהדורה חדשה של מגילת ישעיהו.⁷ בהכנת המהדורה הסתייעתי בהצעות התיקונים שהוצעו בספרות המחקר ובתצלומים שונים של המגילה, וביניהם תצלומי אינפרא-אדום. אולם לא הסתמכתי על התצלומים בלבד אלא עיינתי עיין היטב גם במקור גופו. ואכן במקרים לא מעטים סייע לי המקור לעמוד על הקריאה הנכונה. תצלומים, אפילו הם משובחים, עשויים להטעות. לפעמים נראים בהם סימנים שאינם קיימים במקור, ולפעמים סימנים שקיימים במקור אינם נראים בהם. ברשימה זו בדעתי להביא מקצת מן הקריאות שבמהדורה, שנודעת להן חשיבות לשאלת נוסח ספר ישעיהו.

⁶ ראה א' קימרון, "ההבחנה בין וי"ו ליו"ד בתעודות מדבר יהודה", בית-מקרא נב (תשל"ג) 102-112; E.Y. Kutscher, *The Language and Linguistic Background of the Isaiah Scroll - Indices and Corrections*, by E. Qimron (Leiden 1979) 41-45.

⁷ בסדרה: *The Dead Sea Scrolls*, Tokio 1979. בסדרה זו כבר ראה אור כרך אחד הכולל תצלומים של מגילת ישעיהו, ותצלומים בלויית תעתיקים ואפרט ביקורתי של מגילות סרך היחד ופשר חבקוק. פרסומים אלה הם פרי יוזמתם ומימונם של הוצאת קודנשה והחברה היפנית למקרא.

(1) ואת הרגלים (ז' 20)

קל להכיר כי המלה ושער שבמגילה אינה מקורית אלא פרי תיקון. בתצלומים שבמהדורה קשה לראות מה היה כתוב לפני התיקון אבל במקור ובתצלומי אינפרא-אדום אפשר לראות את שרידי האותיות המקוריות. נראה שמלכתחילה היה כתוב ואת, והמלה תוקנה ל-ושער על-ידי הפיכת את ל-ש והוספת ער ברווח שאחריה. ה-ה של המלה הרגלים נמחקה כדי ליצור רווח חדש בין המלים, ובמקומה נתלתה ה בין השיטין. מבחינת התוכן אין הבדל ממשי בין גרסת המסורה לגרסת המגילה שלפני התיקון.

(2) חמת (י' 9)

במהדורה כתוב מת, כנגד חמת שבנוסח המסורה (בה"מ). חמת היא עיר ידועה בסוריה התיכונה ואילו עיר בשם מת אינה ידועה לנו. לפיכך הניח קוטשר שאין גרסת המגילה אלא הגייה מיוחדת של השם חמת.⁸ לדעתו נעלמה החי"ת בגלל רפיון הלועזיות בקומראן. יחד עם זה הוא מעיר: כי יש אולי רווח של כדי אות אחת במקום, וכי היה מי שסבר כי במגילה כתוב חמת. ואכן במקור נראית גרידה ברורה לפני מ של מת, ואף נראים שני החודים של גג החי"ת. גרסת המגילה היא אם כן חמת והיא זהה אפוא לנה"מ ולנוסח התרגומים.

(3) מורשת קפז (יד' 23)

בדף יב שו' 24 של המגילה קראו המהדירים למורש קפז כנה"מ. ואכן בתצלום נראות בבירור המלים האלה. אולם דף יב נקרע בתקופה קדומה ואוחה על-ידי תפירה. לצורך האיחוי הונח החלק

⁸ קוטשר, מגי"ש, עמ' 82.

השמאלי של הדף על החלק הימני בשיעור של כ- $\frac{1}{2}$ ס"מ ויותר וכך מכסה הקלף כמות אחת בכל שורה. האותיות שמתחת לקלף אינן נראות בתצלום, אולם במקור אפשר לראותן במבט מן הצד. בשורה 24 נראית בבירור האות ת לאחר המלה מורש, כלומר גרסת המגילה היא מורשת (ולא מורש).

נוסח המגילה שונה במקרה זה מנה"מ. מורש שבנה"מ הוא שם במין זכר שנמצא במקרא במשמעות 'ירושה' רק בכתוב זה. במגילה מופיע מקבילו הנקבי, הנפוץ יותר - מורשה. חילוף זה מתאים לאופי הכללי של מגילת ישעיהו הנוהגת להמיר מלים נדירות במלים נפוצות יותר, כפי שהראה לי קוטשר בספרו.

(4 ברזל שמיר ושית ז 25)

המלה ברזל, שאינה נמצאת בנה"מ ובתרגומים, נוספה במגילה מעל המלה שמיר. במהדורת ברוז היא אינה רשומה, אך היא רשומה במהדורה הביקורתית של ספר ישעיהו שבהוצאת מפעל המקרא.⁹ כיצד נפרש את הגרסה הזאת? ליברמן הראה¹⁰ כי למלים שמיר ושית היתה בלשון חז"ל הוראה משנית: חלמיש וברזל לעיקור ולחרישה (מעדרים וקרדומות) וחרבות למלחמה. ובמקורות של חז"ל הובן הכתוב שלנו: וכל ההרים אשר במעדר יעדו לא תבוא שמה יראת הקרדום והמעדר של ברזל. כלומר ההרים לא יעדו במעדר לשם זריעה אלא יגדלו דשא מאליהם ויהיו למשלח שור ולמרמס שה.

⁹ מ' גושן-גוטשטיין (עורך), ספר ישעיהו, כרך ראשון, תורה נביאים כתובים מהדורת האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים תשל"ה.

¹⁰ ש' ליברמן, "הוראות נשכחות", לשובנו לב (תשכ"ח) עמ' 99-102.

אין ספק שגם מי שהוסיף את המלה ברזל במגילת ישעיהו הבין כן את הכתוב. אפשר אם כן להקדים את שימוש הלשון שליברמן הצביע עליו לימי הבית השני, ואין להוציא מכלל אפשרות שהוא אפילו קדום יותר.

(5) עברו תורות (כד 5)

בתצלום נראית מעל ה-ב כעין יו"ד. לכן סברו כמה חוקרים כי יו"ד ניתלתה בין השיטין כדי לתקן את הנוסח ל-עיברו. ז' בן-חיים¹¹ ראה בצורה עיברו בניין פיעל והביאה כדוגמה למעבר פעלים מבניין קל לבניין פיעל שהתרחש לדעתו בלשון המגילות. זוהי אחת הדוגמות הבודדות בלשון המגילות שהתיאוריה הנ"ל נשענת עליהן. ומכאן חשיבותה של הגרסה לשאלת הבניינים במגילות.

לצורה זו נודעת חשיבות גם לנושא הכתיב; כידוע במגילות מדבר יהודה אין מסמנים i פ"ש קצרה ביו"ד (היו"ד מציינת i פ"ש ארוכה),¹² משום כך "תיקון" זה הוא תמוה מאוד. והנה העיון במקור מגלה כי מה שנראה כיו"ד אינו יו"ד כתובה בדיו אלא סריטה או פגימה בקלף. נוסח המגילה זהה אפוא לנה"מ, ואין בו כל חידוש לגבי הכתיב במגילות או לגבי שימוש הבניינים.

(6) והשתחוו (מט 7)

לכאורה כתוב במגילה *יהשתחוו ביו"ד ברורה*. הצורה *יהשתחוו* היא מוזרה מאוד והדעות נחלקו בפירושה. גושן סבר כי הה"א כאן היא אם קריאה,¹³ וקוטשר הסביר כי כותב המגילה רצה לשנות את

11 ז' בן-חיים, עברית וארמית נוסח שומרון, III א (ירושלים תשכ"א), 100.

12 ראה מאמרי בבית-מקרא הנזכר בהערה 6.

13 M.H. Goshen-Gottstein, "Linguistic Structure and Tradition in the Qumran Documents", *Scripta Hierosolymitana* IV, (1965) 112.

העמיד+וי"ו לעבר, נתבלבל ורשם את היו"ד בראש המלה.¹⁴ עיון מדוקדק מגלה כי הה"א תוקנה משי"ן. לכן נראה לי כי כותב המגילה התחיל לכתוב יש(תחור). לאחר שכתב את השי"ן עמד על טעותו ותיקן את השי"ן לה"א והוסיף את האותיות, שתחור בכוונו לגרסה והשתחור (השוה ס 14). אולם הוא לא תיקן את היו"ד לוי"ו, אם משום ששכח ואם משום שלא ראה צורך בכך. שהרי בקומראן לא הבחינו תמיד הבחנה גראפית בין וי"ו ליו"ד וממילא לא היו הקוראים רגישים להבדל הגרפי וקראו במקרים רבים על-פי הנדרש מצד העניין. דוגמא לכך תשמם הצורה יאכלוס (נא 8). הסופר הוסיף את היו"ד הראשונה בשוליים אולם לא ראה לנחוץ לתקן את היו"ד השנייה (המקורית) לוי"ו כנדרש. ואמנם לא היה צורך בכך שכן, מה אם החוקרים בני ימינו קראו כאן יואכלוס, כנדרש על-פי הדקדוק, אנשי הכת שלא היו רגישים להבחנה הגראפית בין וי"ו ליו"ד על אחת כמה וכמה.

(7) בל תגע (מג"ש סה 5)

גרסת המהדורה אל היא גרסה שלאחר תיקון. לפני התיקון היה כנראה כתוב בל.

¹⁴ קוטשר, מג"ש, עמ' 483.